

АННОТАЦИЯ

**6D050600 «Экономика» мамандығы бойынша философия докторы (PhD)
ғылыми дәрежесін алуға диссертация**

АБДИКАДИРОВА АНАР АДІЛХАНОВНА

«Қазақстан Республикасындағы агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың экономикалық механизмін жетілдіру (мал шаруашылығы мысалында)»

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Агроөнеркәсіптік кешен экономиканың басты салаларының бірі болып табылады, елдің азық-түлік қауіпсіздігі ғана емес, мемлекеттегі қоғамдық-саяси тұрақтылық та оның даму дәрежесіне тәуелді. Соңғы кезде әлемдік азық-түлік нарықтарында пайда болған дағдарыс жағдайы мен оның жағымсыз зардаптары азық-түлік мәселесінің өзектілігін бұрынғыдан да жоғары көтеріп, оны әлемдік экономикалық саясатта алдыңғы орынға шығарды. Әлемдегі елдердің барлығы дерлік өздерінің аграрлық саясатын қайта қарап, оған тиісті түзетулер енгізуде. Осы ретте өндіріс көлемін арттыру мен азық-түлік тауарларының ішкі нарығындағы жағдайды тұрақтандыру мәселесінде тиімді қызмет жасайтын экономикалық механизмнің маңызы арта түсті.

Еліміздің ауыл шаруашылығы саласында жүргізілген экономикалық реформалардың барысында жер және мүліктік қатынастарға қатысты өзгерістер жүзеге асырылды, көпукладты экономика қалыптасты, мемлекеттік сектордың үлесі қысқарып, жеке кәсіпкерлік алдыңғы қатарға шықты.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев 2012 жылғы 27 қаңтардағы Қазақстан халқына Жолдауында мемлекеттің ауыл шаруашылығына үлкен көмек көрсетіп, аграрлық өндіріске салынатын жеке инвестициялардың тәуекел қатерлерін төмендету үшін кепілдендіру мен сақтандыру жүйесін енгізу керектігі, фермерлердің қаржыландыру көздеріне қолжетімділігін кеңейту үшін балама жолдар табу қажеттігі, сонымен қатар ет өндірісінің экспорттық әлеуетін дамыту жөніндегі жобаны жүзеге асыру, мал шаруашылығы салаларын, оның ішінде, қой шаруашылығын, жем өндірісі мен көшпелі мал шаруашылығын дамыту бойынша бағдарламалар әзірлеу керектігі туралы баяндаған болатын.

Дегенмен, бүгінгі күнге дейін Қазақстан Республикасында мал шаруашылығы саласын дамытудың экономикалық механизмін жетілдіру жолдарын зерттеу талап етілген емес, себебі, бірінші кезекте, агроөнеркәсіптік кешеннің кейбір басты мәселелері бойынша ғылыми білім қажет болды. Осы зерттеу қажеттілігін негіздейтін шешуші факторлар мыналар болып табылады: мал шаруашылығындағы шашыраңқылық пен шаруашылық жүргізудің шағын формалары; шикізат пен дайын мал шаруашылығы өнімінің әлемдік стандарттарға сәйкес келмейтін төмен сапасы; қолданыстағы агротехнология мен техника деңгейінің төмендігі;

инфрақұрылымның дамымағандығы, жұмыскерлер кәсіби біліктілігінің төмендігі және т.б.

Сондықтан да қазіргі кезеңде агроөнеркәсіптік кешенде қалыптасқан экономикалық механизмді жоғары технология қолдану арқылы өндірушіден тұтынушыға дейінгі процеске барлық қатысушылардың еңбегімен жасалған соңғы өнім алынатын, бір технологиялық процеспен байланысқан мал шаруашылығы саласының кәсіпорындарын біріктіру арқылы мал шаруашылығын инновациялық-кластерлік дамытуды жүзеге асыратын деңгейге жеткізу, яғни жетілдіру қажеттілігі артып отыр.

Осылайша, жоғарыда келтірілгеннің барлығы диссертациялық зерттеу тақырыбының өзектілігін көрсетеді.

Зерттеудің мақсаты – агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың экономикалық механизмін жетілдірудің теориялық және тәжірибелік тұжырымдарын мал шаруашылығы мысалында жүйелеп, ұсыну.

Зерттеудің міндеттері:

- агроөнеркәсіптік кешені экономикалық механизмінің мәні, мазмұны және құрамын нақтылау;

- еліміздің жалпы агроөнеркәсіптік кешені, оның ішінде мал шаруашылығы саласының жағдайына талдау жүргізіп, өзекті мәселелерін айқындау;

- мал шаруашылығы экономикалық механизмін жетілдірудің тиімді құралдарын анықтап, жүйелеу;

- мал шаруашылығында инновациялық процестерді айқындау, малды асылдандырудың тиімді қаржылық-экономикалық құралдарын анықтап, ұсыну;

- мал шаруашылығы саласының өнеркәсіптік секторын тиімді дамытуда кластерлік қағидаларын қолдану мүмкіндіктерін айқындап, ұсыну;

- мал шаруашылығын дамытудың қаржылық-несиелік механизмдерін жетілдіру жолдарын ұсыну.

Зерттеу нысаны – Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіп кешенінің мал шаруашылығы саласы.

Зерттеу пәні - агроөнеркәсіп кешеніндегі экономикалық механизмді дамытуға байланысты қалыптасатын экономикалық қатынастар.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі.

Отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріндегі экономикалық механизм, аграрлық сектор мен аграрлық құрылымдарды дамыту, мал шаруашылығындағы кластерлік-инновациялық қызметті мемлекеттік қолдауды қамтамасыз ету мәселелері бойынша жасалған теориялық тұжырымдары мен пікірлері құрады.

Жұмыста ҚР Үкіметінің АӨК-ті реформалау, дамыту және мал шаруашылығы саласы тиімді қызметін қамтамасыз ету жөніндегі бағдарламалық құжаттары, ҚР заңнамалық және нормативтік актілері, республика министрліктері мен ведомстволарының материалдары, республикалық және шетелдік статистикалық органдардың ресми ақпараттары, дамыған өндірістік елдер бойынша шолулар, зерттеліп отырған

мәселе бойынша жазылған монографиялық, диссертациялық және мерзімдік басылым кең қолданылған.

Зерттеу кезінде зерттеудің түрлі әдістері-монографиялық, жүйелік талдау, есептік-құрылымдық, экономикалық-статистикалық, кестелік, топтастыру, экономикалық-математикалық және экономикалық үлгілеу әдістері қолданылды.

Зерттеу жұмысының практикалық маңыздылығы.

Диссертациялық жұмыстың теориялық және талдау нәтижесінде алынған тұжырымдар мен ұсыныстар мемлекеттік мекемелерінің мал шаруашылығын ұйымдастыру мен басқаруды жетілдіру, саланы құрылымдық модернизациялау және бәсекеге қабілеттілігін арттыру іс-шараларын жасақтап, жүзеге асыру барысында қолданыла алады.

Диссертациялық жұмыстың нәтижелерін «Агроөнеркәсіптік кешенді жоспарлау мен болжау» және «Агроөнеркәсіптік кешенді жоспарлау мен ұйымдастыру» пәндерін оқытуда қолдануға болады.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

-агроөнеркәсіптік кешені экономикалық механизмінің мәні, мазмұны және құрамының анықталып, тұжырымдалуы;

-еліміздің жалпы агроөнеркәсіптік кешені, оның ішінде мал шаруашылығы саласының жағдайына талдау жүргізіліп, заманауи өзекті мәселелерінің анықталуы;

-мал шаруашылығы экономикалық механизмін жетілдірудің тиімді құралдарының анықталып, жүйеленуі;

-мал шаруашылығында инновациялық процестер айқындалып, малды асылдандырудың тиімді қаржылық-экономикалық құралдары анықталып, ұсынылды;

-мал шаруашылығы саласының өнеркәсіптік секторын тиімді дамытуда кластерлеу қағидаларын қолдану ұсыныстары

Қорғауға ұсынылатын негізгі тұжырымдамалар мен нәтижелер:

-экономикалық механизмнің мәнін, құрылымын және қызмет ету процесін анықтап, тұжырымдау;

-агроөнеркәсіптік кешендегі экономикалық қатынастардың ерекшеліктері, экономикалық механизмінің құрылымын анықтау;

-Қазақстан Республикасында мал шаруашылығы секторының жағдайы мен тиімділігін талдау;

-мал шаруашылығы секторындағы инновациялық және кластерлік үрдістерді экономикалық механизмнің элементтері ретінде қарастырып, анықтау;

-мал шаруашылығы экономикалық механизмінің қаржы-салықтық, ақша-несиелік, сақтандыру, бағаны қалыптастыру т.б. құралдарының үйлесімді жолдарын анықтап, ұсыну.

Аннотация

Диссертация на соискание ученой степени доктора философии (PhD) по специальности 6D050600 «Экономика»

АБДИКАДИРОВА АНАР АДИЛХАНОВНА

«Совершенствование экономического механизма развития агропромышленного комплекса в Республике Казахстан (на примере животноводства)»

Актуальность темы исследования. Агропромышленный комплекс является одной из основных отраслей экономики. От степени его развития зависит не только пищевая безопасность страны, но и государственная социальная и политическая стабильность. В последнее время кризисные условия, возникшие на мировых продовольственных рынках, и их негативные последствия, еще более повысили актуальность продовольственного вопроса и выдвинули его на передний край мировой экономической политики. Все страны мира пересматривают собственную аграрную политику и вносят в нее соответствующие изменения. В этой связи выросла значимость экономического механизма, выполняющего необходимые функции в вопросе увеличения объемов производства и стабилизации ситуации на внутреннем рынке продовольственных товаров.

В ходе экономических реформ, проведенных в области сельского хозяйства нашей страны, были осуществлены изменения, касающиеся земельных и имущественных отношений, сформировалась многостаночная экономика, была сокращена доля государственного сектора, а в передние ряды выдвинулось индивидуальное предпринимательство.

В послании президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева народу Казахстана от 27 января 2012 года была отмечена необходимость оказания государством масштабной помощи сельскому хозяйству, введения системы страхования для снижения рисков и опасностей, связанных с частными инвестициями в аграрное производство, нахождения альтернативных путей для повышения доступности для фермеров источников финансирования, а также реализации проекта по повышению экспортного потенциала мясной промышленности и разработке программ по развитию отраслей животноводства, в том числе – овцеводства, производства кормов и кочевого скотоводства.

Вместе с тем, до сегодняшнего дня в Республике Казахстан не ставились требования по изучению путей совершенствования экономического механизма развития животноводческой отрасли. Причиной этого, в первую очередь, являлась необходимость в научных знаниях по некоторым основным вопросам агропромышленного комплекса. Решающими факторами, на которых основывается необходимость проведения исследований, являются следующие: разрозненность животноводства и

малые формы ведения хозяйства; низкое качество сырья и готовой продукции животноводства, не соответствующее мировым стандартам; низкий уровень использования агротехнологий и техники; неразвитость инфраструктуры, низкий уровень профессиональной квалификации рабочих и т.д.

В этой связи, в настоящее время растет необходимость выведения сельского хозяйства на уровень реализации инновационно-кластерного развития, совершенствования сформировавшегося в агропромышленном комплексе экономического механизма посредством объединения предприятий животноводческой отрасли, охваченной одним технологическим процессом и использующей готовый продукт, созданный трудом всех участников процесса от производителя до потребителя путем применения высоких технологий.

Таким образом, все вышеприведенное демонстрирует актуальность диссертационной темы исследования.

Цель исследования – систематизировать и предложить теоретические и практические выводы совершенствования экономического механизма развития агропромышленного комплекса на примере животноводства.

Задачи исследования:

- конкретизировать значение, содержание и состав экономического механизма агропромышленного комплекса;
- провести анализ условий агропромышленного комплекса нашей страны в целом, в том числе – животноводческой отрасли, и выявить ключевые вопросы;
- выяснить и систематизировать инструменты, необходимые для совершенствования экономического механизма животноводства;
- уточнить инновационные процессы в животноводстве, выяснить и предложить соответствующие финансовые и экономические инструменты для облагораживания пород скота;
- прояснить и предложить возможности применения кластерных принципов в рациональном развитии промышленного сектора животноводческой отрасли;
- предложить пути совершенствования финансово-кредитных механизмов развития животноводства.

Объект исследования – животноводческая отрасль агропромышленного комплекса Республики Казахстан.

Дисциплина исследования – формирующиеся экономические отношения, связанные с развитием экономического механизма в агропромышленном комплексе.

Теоретическая и методологическая основа исследования.

Ее составляют теоретические заключения и мнения по вопросам развития экономического механизма, аграрного сектора и аграрных структур, обеспечения государственной поддержки кластерно-инновационных услуг в скотоводстве, содержащиеся в трудах отечественных и зарубежных ученых.

В работе широко применяются программные документы Правительства РК по реформированию агропромышленного комплекса, развитию и обеспечению животноводства соответствующими услугами, правовые и нормативные акты РК, материалы республиканских министерств и ведомств, официальные данные республиканских и зарубежных статистических органов, обзоры по развитым промышленным государствам, монографические, диссертационные и периодические издания по исследуемому вопросу.

Во время исследования применялись различные методы исследования – методолого-монографические, системного анализа, учетно-структурные, экономико-статистические, табличные, группировки, экономико-математические и экономического моделирования.

Практическая важность исследовательской работы.

Заклучения и предложения, полученные в результате теоретического исследования и анализа диссертационной работы могут применяться в рамках формирования и реализации комплекса мер по совершенствованию организации и руководства животноводством государственными учреждениями, структурной модернизации отрасли и повышению ее конкурентоспособности.

Результаты диссертационной работы можно применять при преподавании дисциплин «Планирование и прогнозирование в агропромышленном комплексе» и «Планирование и организация агропромышленного комплекса».

Научная новизна исследования:

- выяснение и формирование заключения в отношении значения, содержания и состава экономического механизма агропромышленного комплекса;

- проведение анализа условий агропромышленного комплекса нашей страны в целом, в том числе – животноводства, уточнение актуальных современных вопросов;

- уточнение и систематизация рациональных инструментов совершенствования экономического механизма животноводства;

- были определены инновационные процессы в скотоводстве, были уточнены и предложены рациональные финансово-экономические инструменты облагораживания пород скота;

- предложения по применению кластерных принципов в рациональном развитии промышленного сектора животноводческой отрасли.

Основные заключения и результаты, выносимые на защиту:

- определение и формулировка значения, структуры и процесса функционирования экономического механизма;

- уточнение особенностей экономических отношений в агропромышленной отрасли, а также структуры экономического механизма;

- анализ условий и рентабельности животноводческого сектора Республики Казахстан;

- рассмотрение инновационных и кластерных тенденций в секторе

животноводства в качестве элементов экономического механизма, их уточнение;

- уточнение и предложение оптимальных финансово-налоговых, денежно-кредитных, страховых, формирования цены и иных инструментов экономического механизма животноводства.

Dissertation for receiving the research degree of Doctor of Philosophy
in the specialty 6D050600 «Economics»

ABSTRACT

ABDIKADIROVA ANAR ADILKHANOVNA

“The formation of the economic mechanism in the development of agro-industrial complex in the Republic of Kazakhstan (on the example of livestock breeding)”

Importance of the research theme. Agro-industrial complex is one of the principal sectors of the economy. Both the food security of a country and its social and politic stability depend upon it. Recently critical conditions arising in the world food markets and their negative repercussions have even more increased the importance of the food issue and put it at the forefront of the global economic policy. All countries of the world review their agrarian policies and introduce corresponding changes. In this regard, there is a growing importance of an economic mechanism fulfilling necessary functions in the issue of increasing production volumes and stabilization of the situation at the domestic market of food commodities.

In the course of economic reforms carried out in the agricultural sector of our country various changes were implemented including land and property relations, formation of a multi-sector economy, reduced share of state sector and heightened importance of individual entrepreneurship.

The message of the president N.A.Nazarbayev to the people of Kazakhstan of January 27, 2012 highlights the need for large-scale state assistance to agriculture, introduction of an insurance system for reduction of risks and dangers related to private investment in agricultural production, search for alternative ways of providing farmers with greater access to sources of financing, and realization of projects for increasing export potential of the meat industry and development of programs for promotion of the livestock breeding sectors, including sheep breeding, fodder production and nomadic livestock breeding.

However, until present time no requirements have been put forward in the Republic of Kazakhstan in view of the study of ways for refinement of an economic mechanism for development of the livestock breeding sector. The first and foremost reason was the lack of scientific knowledge on certain crucial issues of the agro-industrial complex. The necessity for conduction of studies is based on the following decisive factors: fragmentation of the livestock breeding sector and small scale of farm management; low quality of raw materials and finished products of livestock breeding falling short of international standards; low level of use of agricultural technologies and equipment; underdeveloped infrastructure; low professional qualification of personnel etc.

In this regard at present there is a growing importance for bringing agriculture to the level of implementation of innovation and cluster-based development, refinement of the economic mechanism existing in the agro-industrial complex by uniting the enterprises of the livestock breeding sector embracing one technologic process and using finished products created through contribution of all participants of the process from manufacturer to consumer by means of application of advanced technologies.

Consequently, all of the above mentioned demonstrates the importance of the dissertation research theme.

Research objective – systemize and put forward theoretical and practical findings regarding the refinement of the economic mechanism of development of the agro-industrial complex through the example of livestock breeding.

Research tasks:

- clarify the significance, content and structure of the economic mechanism of the agro-industrial complex;
- assess environment of the agro-industrial complex of our country in general, including its livestock breeding industry, and identify key issues;
- identify and systemize instruments necessary for refinement of the economic mechanism of the livestock breeding industry;
- clarify innovation processes in livestock breeding, identify and put forward necessary financial and economic tools for improvement of livestock breeds;
- clarify and put forward possibilities for use of cluster principles in the rational development of the industrial sector of livestock breeding;
- propose ways of enhancement of financial and credit mechanisms for development of livestock breeding.

Research object – livestock breeding sector of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan.

Research area – arising economic relations associated with the development of the economic mechanism in the agro-industrial complex.

Theoretical and methodological basis of the research.

It consists of theoretical findings and opinions on the issues of development of the economic mechanism, agricultural sector and agricultural structures, provision of state support to cluster and innovation service delivery to livestock breeding contained in the works of Kazakh and foreign scientists.

The thesis makes extensive use of the program documents of the Government of the Republic of Kazakhstan concerning reforms of the agro-industrial complex, development and provision of necessary services to the livestock breeding sector, legislative and normative acts of the Republic of Kazakhstan, materials of republican and foreign ministries and institutions, official data of republican and foreign statistical agencies, reviews of developed industrial countries, monographic, dissertation and periodical publications on the matter under investigation.

Various research methods were applied during research such as methodological and monographic, system analysis, accounting and structural,

economic and statistical, tabular, grouping, economic and mathematical methods and economic simulation.

Practical importance of the research project.

Findings and proposals obtained as the result of theoretic research and analysis of the dissertation thesis may be used in the framework of development and implementation of a package of measures for enhancement of organization and management of livestock breeding by state institutions, structural modernization of the sector and improvement of its competitiveness.

Results of the dissertation thesis may be used for teaching of disciplines “Planning and forecasting in agro-industrial complex” and “Planning and organization of agro-industrial complex”.

Scientific novelty of the research:

- clarification and formulation of a conclusion regarding the significance, content and structure of the economic mechanism of the agro-industrial complex;
- conduction of analysis of environment of the agro-industrial complex of our country in general, including livestock breeding, and identification of important current issues;
- identification and systematization of rational instruments for refinement of the economic mechanism of livestock breeding;
- innovation processes in livestock breeding have been identified, rational financial and economic instruments for improvement of animal breeds have been identified and put forward;
- proposals for application of cluster principles for the rational development of the manufacturing sector of the livestock breeding industry.

Main findings and conclusions proposed for defense of the thesis:

- clarification and identification of the significance, structure and process of functioning of the economic mechanism;
- definition of specific aspects of economic relations in the agro-industrial sector, and of the structure of the economic mechanism;
- analysis of environment and cost efficiency of the livestock breeding industry in the Republic of Kazakhstan;
- review of innovation and cluster trends in the livestock breeding sector in terms of elements of the economic mechanism, and their clarification;
- clarification and proposal of optimal financial, tax, money, credit, insurance, pricing and other instruments of the economic mechanism of livestock breeding.